

TUTKIMUSRAPORTTI

AKAA Kirkkomäki

Rautakautisen polttokenttäkalmiston arkeologinen valvonta
20.10.2015

AKDG 4691:10

MUSEOVIRASTO

ARKEOLOGISET KENTTÄPALVELUT

KOEKAIVAUSRYHMÄ

JAN-ERIK NYMAN

Tiivistelmä

Akaan Toijalassa sijaitsevalle kiinteistölle 20-407-10-9 Kirkkomäki on aikomus rakentaa kerrostalon asfaltoidulle pihalle maalämpöjärjestelmä. Rakennuspaikan läheltä tunnetaan muinaismuistolain (295/1963) rauhoittama rautakautinen polttokenttäkalmisto Kirkkomäki, joten Pirkanmaan maakuntamuseo katsoi, että hankkeen toteuttaminen edellyttää arkeologista koetutkimusta. Museoviraston koekaivausryhmä valvoi yhden päivän aikana 20.10.2015 maalämpöjärjestelmän putkiojan kaivutyötä. Valvottu pinta-ala on yhteensä 65 m². Valvonnassa ei paljastunut mitään rautakautiseen kalmistoon tai johonkin muuhun kiinteään muinaisjäännökseen viittaavaa.

Sisällysluettelo

Kansilehti	
Tiivistelmä	
Sisällysluettelo	1
Arkisto- ja rekisteritiedot	2
Sijaintikartat	3
1. JOHDANTO	5
2. TUTKIMUSHISTORIA	6
3. KOHTEEN SIJAINTI JA KUVAUS	6
4. TUTKIMUSMENETELMÄT	10
5. KAIVAUSHAVAINNOT	11
7. YHTEENVETO	13
8. LÄHTEET	14
9. DIGIKUVALUETTELO	14
Kaivauskartta	15

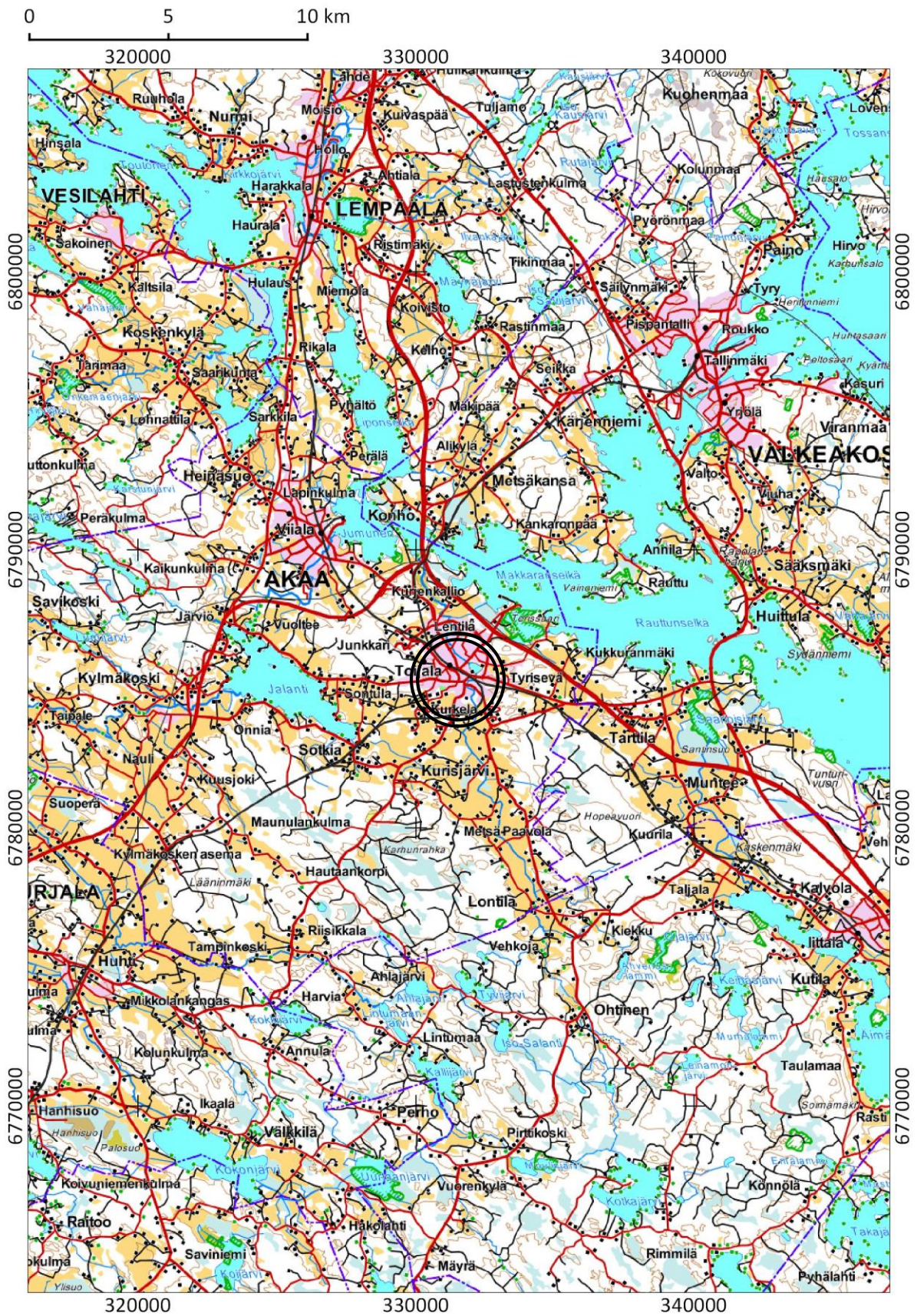
Arkisto- ja rekisteritiedot

Kohteen nimi:	AKAA Kirkkomäki
Muinaisjäännöslaji:	Rautakautinen polttokenttäkalmisto
Muinaisjäännösrekisterino:	864010003
Inventointinumero:	5.1.3 (Bilund 1998)
Tutkimuksen laatu:	Valvonta
Kenttätyönjohtaja:	Jan-Erik Nyman, FM
Apulaistutkija:	Inga Nieminen, Huk
Tutkimuksen rahoittaja:	Museovirasto (virkatyö)
Kenttätyöaika:	20.10.2015
Tutkittu ala:	65 m ²
Maakunta:	Pirkanmaa
Kunta, kylä:	Akaa, Toijala
Kiinteistötunnus:	20-407-10-9
Peruskartta, TM35-lehtijako:	M4112R
Peruskartta, Yleislehtijako:	2114 11 Toijala
Tutkitun alueen keskikoordinaatit:	N: 6785259 E: 331549 (ETRS-TM35-FIN)
Tutkitun alueen korkeus:	Z: 92,5 - 93,5 (N2000)
Kohteen lähin osoite:	Valtatie 20, 37800 Akaa
Kaivauslöydöt:	-
Aikaisemmat tutkimukset:	1961 Helmer Salmo, tarkastus 1998 Antti Bilund, inventointi
Aikaisemmat löydöt:	KM 15181:1-5. Keihääkärki, miekka, viikatteen terä, pronssisen hevosenenkäsolki ja pronssisen rannerenkaan katkelma. Diar. 8.8.1961. Koululainen Pentti Mäkelän löytämiä.
Digikuvat:	AKDG 4691:1-11, luettelo s. 14
Maastokarttaote:	1:200 000, A4, s. 4 1:20 000, A4, s. 5
Kartat:	Yleiskartta 1:500, A4, s. 15
Liitteet:	-
Tutkimusraportti:	Museoviraston arkisto, Helsinki

AKAA Kirkkomäki

N: 6785259 E: 331549 (ETRS-TM35FIN) Z: 92,5 - 93,5 (N2000)

1: 200 000

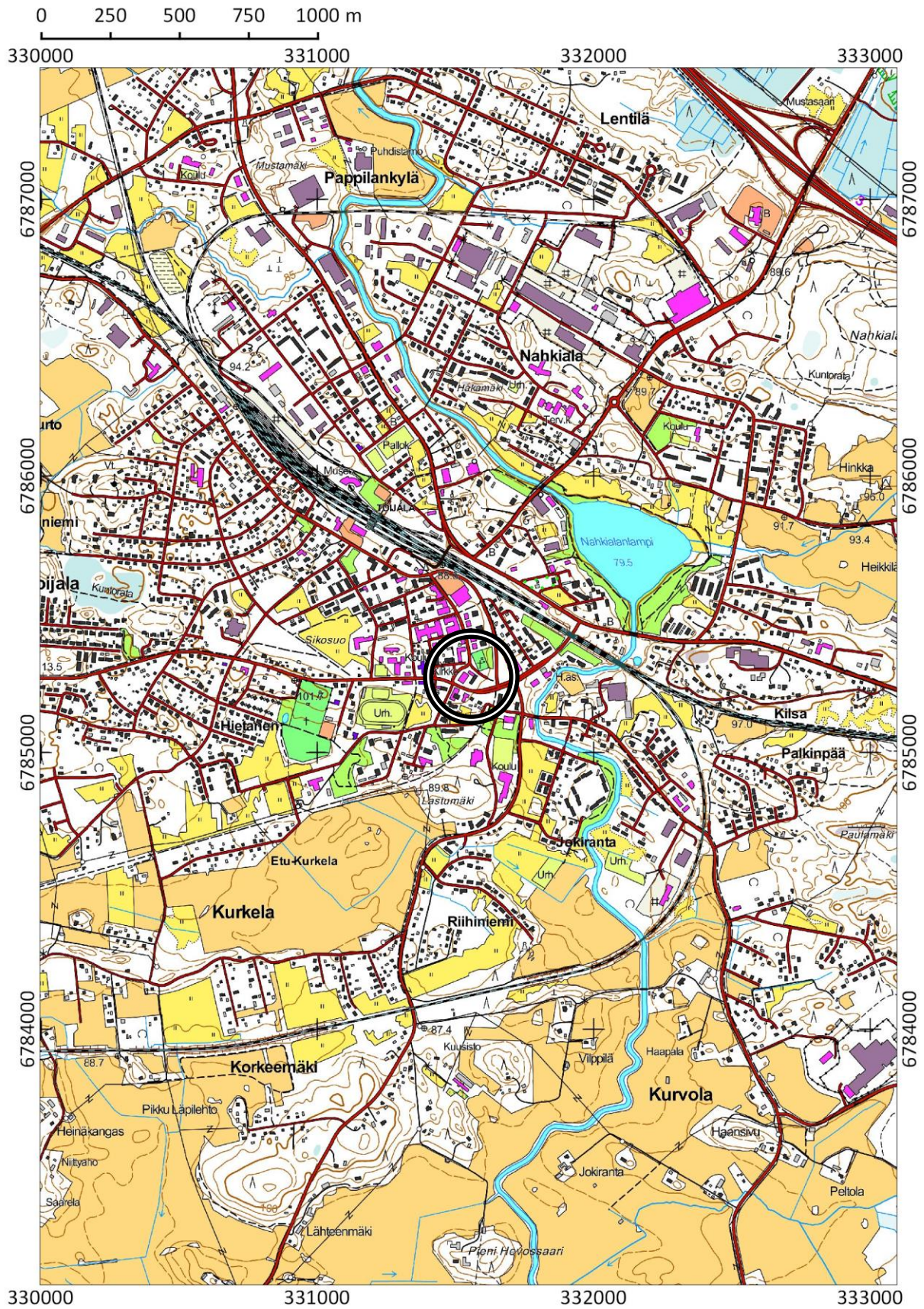

© Maanmittauslaitos 2015

AKAA Kirkkomäki

N: 6785259 E: 331549 (ETRS-TM35FIN) Z: 92,5 - 93,5 (N2000)

1: 20 000

© Maanmittauslaitos 2015

1. JOHDANTO

Akaan Toijalassa sijaitsevalle kiinteistölle 20-407-10-9 Kirkkomäki on aikomus rakentaa maalämpöjärjestelmä, jonka maalämpökaivot ja siirtoputket on suunniteltu sijoitettavaksi paikalla olevan kerrostalon länsipuolelle. Kerrostalon itäpuolelta tunnetaan Kirkkomäen rautakautinen polttokenttäkalmisto, joka on muinaismuistolain (295/1963) rauhoittama kiinteitä muinaisjäännös. Kalmiston laajuutta ei kuitenkaan tunneta, joten Pirkanmaan maakuntamuseo edellytti Akaan kaupungin rakennusvalvontaan annetussa lausunnossaan (diar. 292/2015) arkeologista koetutkimusta ennen maalämpöjärjestelmän rakentamista.

Pirkanmaan maakuntamuseo antoi 1.9.2015 Museoviraston koekaivausryhmälle tehtäväksi suorittaa tarvittavat tutkimukset. Tutkimukset päätettiin suorittaa arkeologisena valvontana koska kävi ilmi, että suurin osa kaivutyöstä tulisi koskemaan vain paikalla olevaa täyttömaakerrosta. Museovirasto kustansi tutkimuksen, koska kyseessä oli pieni yksityinen hanke. Maalämpöjärjestelmän putkiojan kaivutyöt valvottiin yhden päivän aikana 20.10.2015. Valvottu pinta-ala on yhteensä 65 m². Valvonnassa toimi kenttätöyönjohtajana FM Jan-Erik Nyman ja apulaistutkijana HuK Inga Nieminen.

Helsingissä 20.4.2016

Jan-Erik Nyman, FM

2. TUTKIMUSHISTORIA

Kirkkomäeksi nimetty myöhäisrautakautinen kalmisto löytyi vuonna 1961, kun juuri rakennetun kerrostalon edustalta löytyi kaapeliojasta joukko rautakautisia esineitä. Esineet löysi koululainen Pentti Mäkelä noin 3,5 m kerrostalon seinästä A-portaan kohdalta. Talteen saatiin miekka, keihäänkärki, viikatteen terä, taivutettu pronssisen hevosenkenkäsolkki ja oikaistun pronssisen spiraalirannerenkaan katkelma (KM 15181:1-5). Esineet löytyivät koskemattoman moreenin ja tumman maan rajasta noin 60 cm syvyydestä silloisesta maanpinnasta laskettuna. Asiasta tehtiin heti ilmoitus Muinaistieteelliselle toimikunnalle ja esihistoriallisen toimiston johtaja Helmer Salmo saapui parin päivän jälkeen tarkastamaan löytöpaikkaa. Tarkastuskertomuksessaan hän toteaa, että paikalle oli ajettu 40 cm paksu kerros täytemaata. Tämän alla oli 20 cm paksu kerros tummaa maata, josta hän ei kuitenkaan havainnut nokea. Löytöpaikkaa hän pitää silti polttokenttäkalmistona, koska osa löydetyistä esineistä on katkaistu ja oikaistu. Kalmiston hän ajoittaa esineiden perusteella 1000-luvun alkuun.

Kalmistoa tarkastettiin seuraavan kerran vasta vuonna 1998, kun Pirkanmaan maakuntamuseon tutkija Antti Bilund suoritti Toijalan arkeologisen perusinventoinnin. Salmon antamien paikkatietojen perusteella Bilund paikansi löytöpaikan kerrostalon kaakkoispuolella olevalle asfaltoidulle ja täytemaalla korotetulle pihalle. Mitään uusia havaintoja itse kalmistosta ei inventoinnin yhteydessä saatu. Bilund toteaa kuitenkin, että kalmistoa voi olla jäljellä piha-alueella täytemaan alla löytökohdasta lounaaseen ja koilliseen. Säilyneitä kalmistokerrostumia voi myös jatkua jonkin verran kaakkoon naapuritontin puolelle.

3. KOHTEEN SIJAINTI JA KUVAUS

Tutkittava kohde sijaitsee noin 170 m Akaan kirkosta itään Valtatien ja Alventien väliin jäävällä asfaltoidulla ja tasoitetulla kerrostalopihalla. Kiinteistöllä 20-407-10-9 Kirkkomäki sijaitseva kerrostalo on valmistunut 1960-luvun alussa ja sen länsi- ja eteläpuoleiselle pihalle on aikomus rakentaa maalämpöjärjestelmä. Osittain parkkipaikkana käytetty noin 40 x 10 m kokoinen piha rajautuu pohjoisessa kerrostalon liiketiloja sisältävään siipeen ja lännessä 1980-luvun keskivaiheella rakennettuun liikekeskukseen. Etelässä on Alventie. Kerrostalon tasoitettua piha-alueen itäpuolella maasto viettää loivasti kohti kaakossa olevaa Lontilanjokea. Kalvolan ylängöltä Nahkialanlampeen laskeva Lontilanjoki sijaitsee tutkimuskohteesta 260 m kaakkoon. Tutkimuskohteen korkeus on noin 92-93 m mpy ja maaperä on hiekkaista moreenia.

Kuva 1. Kirkkomäen kerrostalon piha, johon on aikomus rakentaa maalämpöjärjestelmä. Kuvattu lounaasta. AKDG 4691:1

Kuva 2. Tulevan maalämpöpöjärjestelmän eteläosa, josta asfalttia on poistettu tulevan siirto-putkilinjan kohdalta. Kuvattu idästä. AKDG 4691:2

Kuva 3. Tulevan maalämpöpöjärjestelmän keskiosa, josta asfalttia on poistettu tulevan siirto-putkilinjan kohdalta. Kuvattu koillisesta. AKDG 4691:3

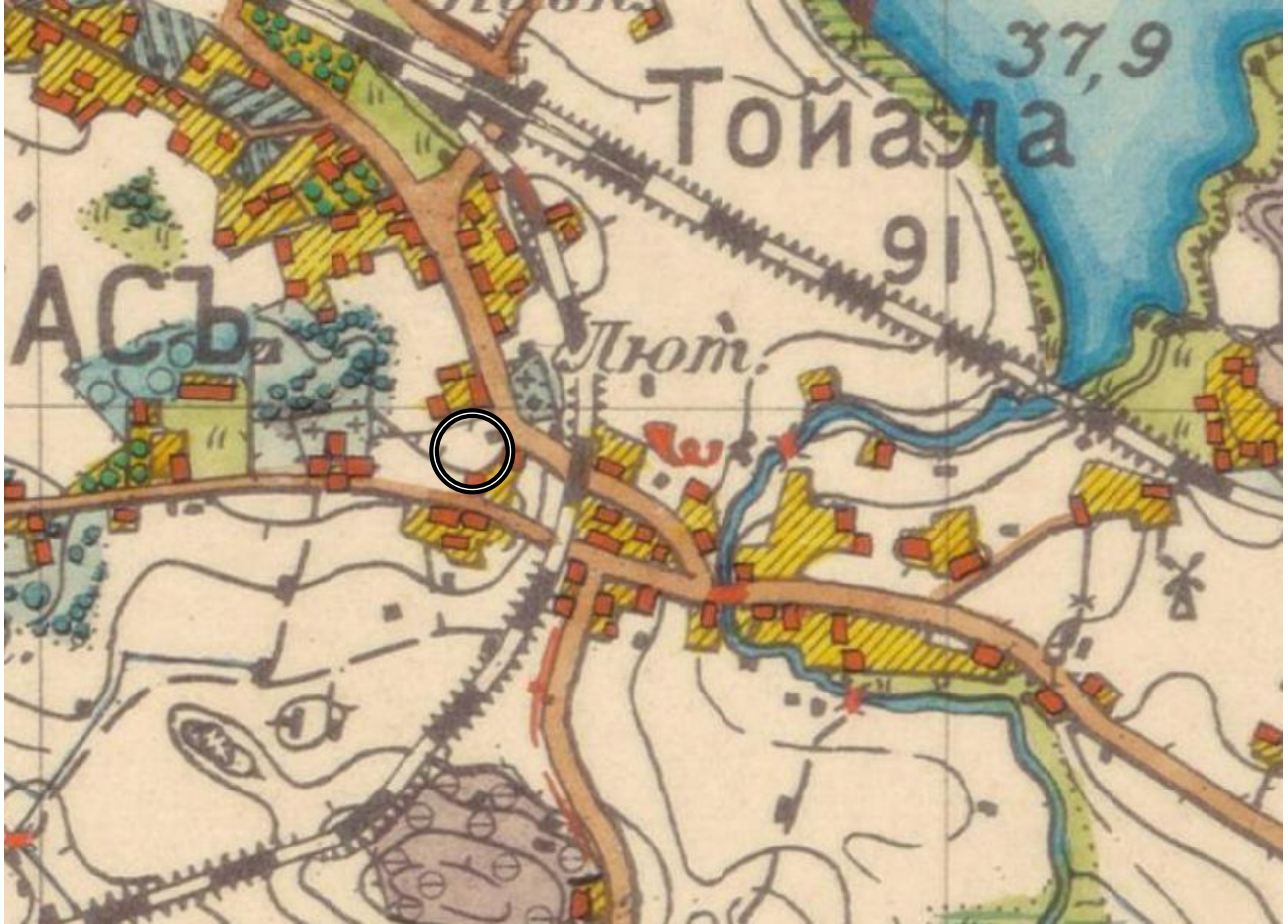
Kuva 4. Tulevan maalämpöpöjärjestelmän pohjoisosa, josta asfalttia on poistettu tulevan siirto-putkilinjan kohdalta. Kuvattu etelästä. AKDG 4691:4

Tutkimuskohde on jääkauden jälkeen noussut maankohoamisen myötä Itämeren Ancylusjärvi-vaiheen aikana merenpinnan yläpuolelle mesoliittisella kivikaudella. Aivan lähialueelta ei kuitenkaan tunneta kivi- tai pronssikautisia muinaisjäännöskohteita, mutta lähimmät kivikautiset irtolöydöt ovat löytyneet vain noin 500 m tutkimuskohteesta itään Vanhalan talon pellolta. Pysyvämpää asutusta on Toijalassa syntynyt rautakaudella ja Mainiemen ja Hallamäen rautakautiset kalmistot ja Haittilanmäen kätkö- ja irtolöytöpaikka sijaitsevat tutkimuskohteesta runsaat 0,5 km pohjoiseen. Jonkin verran rautakautisia irtolöytöjä on myös tutkimuskohteen itäpuolelta, alueelta, josta myöhemmin tunnetaan Toijalan historiallinen kylä. Ensimmäinen kirjallinen maininta Toijalan kylästä on vuodelta 1460, mutta kylä on todennäköisesti syntynyt huomattavasti aikaisemmin. Vuonna 1539 Toijalan kylässä oli 12 taloa ja oli alueen suurin kylä (Suvanto 1954:46). Akaan seurakunta perustettiin vuonna 1483, mutta Toijalan kylässä on jo ennen sitä ollut puinen kappeli. Akaan keskiaikainen puukirkko on sijainnut tutkimuskohteen pohjoispuolella ja se purettiin 1800-luvun alussa. Jäljelle jäänyt 1500-luvun alussa rakennettu kivinen sakaristo sijaitsee noin 80 m tutkimuskohteesta pohjoiskoilliseen (Hiekkänen 2007:278-279).

Kuva 5. Ote maanmittari Niklas Avanderin laatimasta maakirjakartasta Toijalan kylästä vuodelta 1700. Kartassa kirkon eteläpuolella oleva tutkimuskohde on ympyröity. Lähde: Kansallisarkisto H138:7/1-3

Vielä 1700-luvun alussa tutkimuskohde sijaitsi peltojen ja kirkkomaan rajaamalla viljelemättömällä maakais-talla jonkun matkaa varsinaisesta asutuksesta, mutta 1800-luvulla kylän asutus levisi vähitellen lähemmäs. Viimeistään 1800-luvun keskivaiheella tonttimaata oli tutkimuskohteen itä- ja eteläpuolella ja vuoteen 1900 mennessä asutusta oli myös syntynyt kohteen pohjoispuolelle. Tutkimuskohteena oleva kiinteistö on aina-kin 1800-luvulta asti kuulunut Kyövärin tilaan, josta se lohkottiin erilliseksi kiinteistöksi vuonna 1921. Kyövä-rin tila, joka Avanderin kartassa on kylän läntisin, tunnetaan myös nimellä Kakkali. Nimi Kyöväri mainitaan kirjallisissa lähteissä ensimmäistä kertaa vuonna 1561 (Suvanto 1954:49).

Kuva 6. Ote topografisesta kartasta vuodelta 1900, jossa näkyy että asutusta on 1800-luvulla syntynyt tutkimuskoh-
teen etelä-, pohjois- ja itäpuolelle. Tutkimuskohde on kartassa ympyröity. Lähde: Kansallisarkisto XVI 24 [Akaa]

4. TUTKIMUSMENETELMÄT

Tutkimuksessa valvottiin kiinteistölle rakennettavan maalämpöjärjestelmän siirtoputkiojan kaivutyötä. Ura-koitsijan kanssa oli sovittu, että maalämpökaivot voidaan porata ja asfalttia poistaa putkilinjojen kohdilta ilman erillistä valvontaa. Kaivuutyöstä vastasi maalämpöjärjestelmän rakentamisesta vastaava Serena Oy. Valvonnassa maakerrokset poistettiin kaivinkoneella kuorimalla maata ohuina siivuina ja kaivutyöt pysäytettiin, mikäli kaivannosta ilmeni tarkempaa tarkastusta vaativia ilmiötä. Kaivettua maata tarkastettiin tarvittaessa myös metallinpaljastimella. Ojat kaivettiin keskimäärin noin 30-50 cm syvyyteen. Kaikki valvonnan aikana tehdyt paikannusmittaukset tehtiin VRS-RTK -laitteella (Topcon Hiper SR), jonka tarkkuus on ± 2 cm. Mittaukset suoritettiin valtakunnallisessa ETRS-TM35FIN-tasokoordinaatistossa ja N2000 korkeusjärjestelmässä. Valvonnan aikana tehdyistä havainnoista tehtiin kirjalliset muistiinpanot ja aluetta dokumentoitiin valokuvaamalla digitaalikameralla. Valvonnassa ei paljastunut tarkempaa dokumentointia vaativia maakerrostumia tai rakenteita. Myöskään talteen otettavaa löytöaineistoa ei valvonnassa saatu. Valvonnan jälkeen urakoitsija aloitti siirtoputkien asennustyön.

Jälkityövaiheessa laadittiin Maanmittauslaitoksen maastokartan pohjalle yleiskartta mittakaavaan 1:500, johon lisättiin valvotun alueen sijainti sekä muut havainnot. Tutkimuksessa otetut digitaaliset valokuvat on luetteloitu Museoviraston kuvakokoelmiin päänumerolla AKDG 4691. Allekirjoittanut vastasi kokonaisuudessaan jälkitöistä.

Kuva 7. Kaivettuun putkiojaan asennetaan maalämpöjärjestelmän siirtoputkistoa, kuvattu pohjoisesta. AKDG 4691:11

5. KAIVAUSHAVAINNOT

Valvonnassa ei putkiojan kohdalta löytynyt viitteitä kalmistosta tai mistään muusta säilyneestä muinaisjännöksestä. Kaivetusta putkiojista kävi ilmi, että kerrostalon lounaispuolella olevan pysäköintialueen kohdalla on asfaltin alla ainakin lähes puoli metriä paksu kerros puhdasta täyttöhiekkaa. Kaivanto ulottui täyttömaan alle vain pysäköintialueen eteläosassa, jossa ojan etelä-pohjoissuuntaisessa haarassa noin 10 m kerrostalon päädyistä lounaaseen havaittiin noin 30 cm paksun täyttömaan alta noin 10 cm paksu multainen likamaakerros. Kerroksesta löytyi muutama rautaesine, muun muassa pihdit, sekä 10 pennin kolikko vuodelta 1943. Kerroksessa oli myös jonkin verran tiilenmurkskaa ja vähän hiiltä. Tämän kerroksen alla oli noin 5 cm paksu kerros puhdasta hiekkaa, jonka alla oli toinen multainen likamaakerros. Tämän paksuus oli noin 15 cm ja sisälsi jonkin verran tiilimurkskaa. Esinelöytöjä ei tästä kerroksesta saatu. Multakerroksen alla oli puhdas luontainen hiekkamaa, jossa oli yksittäisiä kiviä. Putkiojan pohjoisosassa täyttömaata ei juuri ollut lainkaan, mutta asfaltin alta paljastui varsin sekoittunut kerros likaista hiekkaa, jossa paikoittain sisälsi jopa lähes 1 m kokoisia kiviä. Hiekasta löytyi metallinpaljastimen avulla lähinnä rautanauvoja ja sekalaista rautaromua. Kerroksesta löytyi myös muovipaloja. Sekoittunut hiekkakerros jatkui ojan pohjaan asti ja oli näin vähintään noin puoli metriä paksu.

Kuva 8. Putkiojan eteläosassa täyttömaan alla olevia multaisia maakerrostumia, kuvattu lännestä. AKDG 4691:6

Kuva 9. Tulevan maalämpöjärjestelmän pohjoisin kaivo ja siitä lähtevä siirtoputken linja, jonka kohdalta on poistettu asfalttia. Kuvattu pohjoisesta. AKDG 4691:5

Kuva 10. Putkiojan pohjoisosa, jossa asfaltin alla oli sekoittunutta hiekkaa, kuvattu lounaasta. AKDG 4691:9

Kuva 11. Kerrostalon eteläpuolelle kaivettu putkioja, jossa täyttömaata oli ojan pohjaan saakka. Kuvattu lounaasta. AKDG 4691:7

Kuva 12. Putkiojan keskiosa, jossa asfaltin alla oli täyttömaata ja pohjoisemmassa sekoittunutta hiekkaa, kuvattu lounaasta. AKDG 4691:8

6. YHTEENVETO

Akaan Toijalassa sijaitsevalle kiinteistölle 20-407-10-9 Kirkkomäki on aikomus rakentaa maalämpöjärjestelmä, jonka maalämpökaivot ja siirtoputket on suunniteltu sijoitettavaksi paikalla olevan kerrostalon länsipuolelle. Kerrostalon itäpuolelta tunnetaan Kirkkomäen rautakautinen polttokenttäkalmisto, joka vuoksi Pirkanmaan maakuntamuseo edellytti arkeologista koetutkimusta ennen maalämpöjärjestelmän rakentamista. Maalämpöhanke oli pieni yksityinen hanke, joten tehtävä annettiin Museoviraston koekaivausryhmälle.

Maalämpöjärjestelmän putkiojan kaivutyö valvottiin yhden päivän aikana 20.10.2015. Valvottu pinta-ala on yhteensä 65 m². Valvonnassa pystyttiin toteamaan, että kerrostalon ja sen länsipuolella olevan liikekeskuksen ajoluiskan välisen alueen maaperä on varsin sekoittunut. Mikäli Kirkkomäen kalmisto on ulottunut tälle alueelle, raskaat maansiirtotyöt kerrostalon ja liikekeskuksen rakentamisen yhteydessä ovat tuhonneet kaikki jäljet. Kerrostalon lounaispuolella havaittiin paksu täyttömaakerros, jonka alle kaivanto ulottui vain putkiojan eteläisemmässä haarassa. Tässä kohtaa täyttemaan alta paljastui kaksi multaisia likamaakerrosta, joista ylimmästä löytyi kolikko vuodelta 1943. Alemmasta multakerroksesta ei saatu varsinaisia esine löytöjä, mutta kerroksesta löytynyt tiilenmurska osoittaa, että myös tämäkin kerros on suhteellisen nuori. Mitään rautakautiseen kalmistoon tai johonkin muuhun kiinteään muinaisjäännökseen viittaavaa ei putkiojista havaittu.

7. LÄHTEET

Painetut lähteet ja kirjallisuus:

Hiekkanen, Markus (2007). *Suomen keskiajan kivikirkot*. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura.
Suvanto, Seppo (1954). *Akaan historia: Toijala-Kylmäkoski-Viiala. 1*. Toijala: Historiatoimikunta.

Painamattomat raportit:

Bilund, Antti (1998). Toijala: arkeologinen perusinventointi 1998. Tampereen museot.
Salmo, Helmer (1961). Tarkastusmatka Toijalan kauppalan Toijalan kylän Kirkkomäelle esineiden n:o 15181 löytöpaikalle 5.8.1961. Muinaistieteellinen toimikunta.

8. DIGIKUVALUETTELO

AKDG 4691:

Kuvaaja: Jan-Erik Nyman (:1-5 ja 7-11)
Inga Nieminen (:6)

1. Kirkkomäen kerrostalon piha, johon on aikomus rakentaa maalämpöjärjestelmä. Kuvattu lounaasta.
2. Tulevan maalämpöjärjestelmän eteläosa, josta asfalttia on poistettu tulevan siirtoputkilinjan kohdalta. Kuvattu idästä.
3. Tulevan maalämpöjärjestelmän keskiosa, josta asfalttia on poistettu tulevan siirtoputkilinjan kohdalta. Kuvattu koillisesta.
4. Tulevan maalämpöjärjestelmän pohjoisosa, josta asfalttia on poistettu tulevan siirtoputkilinjan kohdalta. Kuvattu etelästä.
5. Tulevan maalämpöjärjestelmän pohjoisin kaivo ja siitä lähtevä siirtoputken linja, jonka kohdalta on poistettu asfalttia. Kuvattu pohjoisesta.
6. Putkiojan eteläosassa täyttömaan alla olevia multaisia maakerrostumia, kuvattu lännestä.
7. Kerrostalon eteläpuolelle kaivettu putkioja, jossa täyttömaata oli ojan pohjaan saakka. Kuvattu lounaasta.
8. Putkiojan keskiosa, jossa asfaltin alla oli täyttömaata ja pohjoisemmassa sekoittunutta hiekkaa, kuvattu lounaasta.
9. Putkiojan pohjoisosa, jossa asfaltin alla oli sekoittunutta hiekkaa, kuvattu lounaasta.
10. Apulaistutkija Inga Nieminen valvoo putkiojan kaivuuta.
11. Kaivettuun putkiojaan asennetaan maalämpöjärjestelmän siirtoputkistoa, kuvattu pohjoisesta.

AKAA Kirkkomäki

Jan-Erik Nyman 2015

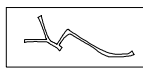
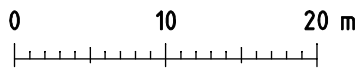
Yleiskartta 1:500

Piirtäjä Jan-Erik Nyman

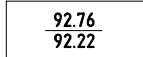
Pohjakarttana on Maanmittauslaitoksen maastokartta

Koordinaatisto ETRS-TM35FIN

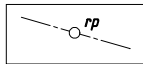
Korkeuskäyrät (N2000) ovat piirretty Maanmittauslaitoksen kahden metrin korkeusmallin mukaisesti

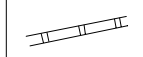
valvottu kaivanto

kaivannon pinta- ja pohjakorkeus (m mpy)

kiinteistöraja ja rajamerkki

kivivaita

nurmikko ja lehtipuita

